

ГАЛИНА ВОВЧЕНКО

**ПРИКЛАДНЕ УКРАЇНСЬКЕ МОВОЗНАВСТВО:
СИНТАКСИС СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ**

Навчально-методичний посібник

Ужгород – 2023

Вовченко Г. І. Прикладне українське мовознавство: Синтаксис складного речення сучасної української літературної мови : навчально-методичний посібник / рец. : І. В. Сабадош, Р. О. Коца; від. за вип. Н. Ф. Венжинович. — Ужгород, 2023. — 67 с.

Рецензенти:

Сабадош І.В., доктор філологічних наук, професор кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Коца Р.О., кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу історії української мови та ономастики Інституту української мови НАН України

Відповідальний за випуск:

Венжинович Н.Ф., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 6 від 30 березня 2023 р.).

Метою курсу вивчення навчальної дисципліни «**Прикладне українське мовознавство: Синтаксис складного речення сучасної української літературної мови**» є наступне: домогтися засвоєння основних понять теоретичного та практичного **синтаксису складного речення**, сформувати і закріпити навички лінгвістичного аналізу синтаксичних конструкцій будь-якого рівня складності, добитися вміння застосовувати набуті раніше знання з попередніх курсів прикладного українського мовознавства — синтаксису простого речення та морфології сучасної української літературної мови, забезпечивши таким чином міжпредметні зв'язки, прищепити потребу і вміння користуватися різноманітними науковими джерелами для глибшого усвідомлення суті неоднозначних явищ синтаксису, у процесі самостійної роботи добувати нову актуальну інформацію про закономірності лінгвальних явищ.

Зміст дисципліни спрямований на поглиблене сприйняття теорії речення у всій різноманітності проявів синтаксичних побудов. Здобувачі вищої освіти оволодівають прийомами лінгвістичного аналізу складних синтаксичних конструкцій із сурядним та підрядним зв'язком, предикативних одиниць зі сполучниковим та безсполучниковим поєднанням, вивчають сучасні класифікації таких конструкцій і вчать критично їх осмислювати та оцінювати на основі класичного синтаксису, який в україністиці має глибокі і міцні традиції.

Відповідно до освітньої програми «**Українська мова та література. Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність**», вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу на основі логічних аргументів і перевірених фактів; здатність вчитися і бути готовим до самоосвіти, постійного підвищення кваліфікації; здатність визначати, формулювати та розв'язувати проблеми, приймати обґрунтовані рішення.

Щодо професійних компетентностей, то здобувачі вищої освіти набувають здатності практично використовувати мовну систему відповідно до норм

конкретної мови і культури на основі здобутих знань про рівневу структуру цієї системи та усвідомлення особливостей мовних явищ; вони набувають також здатність використовувати сучасні наукові методи філологічних досліджень, добираючи перевірені факти, аналізувати, систематизувати й синтезувати фактичний лінгвістичний та літературний матеріал, узагальнювати підсумки виконаного дослідження та формулювати його новизну.

У результаті навчання здобувачі вищої освіти отримують:

*Знання основних теоретичних питань синтаксису складного речення, класифікацій складних синтаксичних конструкцій із різними видами синтаксичних зв'язків і синтаксичних відношень.

*Розуміння синтаксичної будови мови як сукупності комунікативних одиниць мови і мовлення, що складають вершину мовної системи.

*Знання всіх відомих способів і засобів вираження синтаксичних зв'язків і синтаксичних відношень у складних синтаксичних побудовах.

*Уміння застосовувати знання на практиці, володіння методами і прийомами синтаксичного аналізу не тільки елементарних, але й складних явищ.

СПИСОК БАЗОВОЇ РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова: Синтаксис: Навч. посібник. К.: Вища школа, 2005. 270 с.

Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. К.: Либідь, 1993. 368 с.

Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис української мови. К.: Підручник. Видавничий центр «Академія», 2010. 384 с.

Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. К.: Либідь, 1995. 312 с.

Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: навч. посібник. К.: Вища школа, 1994. 670 с.

Сучасна українська мова: Синтаксис: Підручник /За ред. А.К.Мойсієнка. К.: Знання, 2013. 238 с.

Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. акад. І.К.Білодіда. К.: Наукова думка, 1972. 515 с.

Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. К.: Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.

Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М.: Советская энциклопедия, 1966.

Виноградов В.В. Избранные труды: Исследования по русской грамматике. М.: Наука, 1975.

Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. К.: Наукова думка, 1992.

Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. К.: Радянська школа, 1982.

Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. К.: Наукова думка, 1983.

Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Є.І. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис. 2-е вид., перероблене і доповнене. К.: Вища школа, 1989.

Гаврилова Г.Ф. Усложненное сложное предложение в русском языке. Ростов –н/Д.: Изд. Рост. ун-та, 1979.

Галас А.М. Структурні і функціональні особливості періоду в українській літературній мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Ужгород, 1997.

Галас А.М. Період у сучасній українській літературній мові: Навч.-мет. посібник для студентів філологічних спеціальностей. Ужгород, 2002.

Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985.

Горяна Г.М. Складні речення з різночленною супідрядністю в сучасній українській мові // Граматичні та стилістичні студії з української і російської мов. К., 1965. С.257-271.

Грамматика сучасної української мови. Морфологія [автори: І.Р.Вихованець, К.Г.Городенська, А.П.Загнітко, С.О.Соколова; за ред. К.Г.Городенської]. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.

Грамматика современного русского литературного языка / Отв. ред. Н.Ю.Шведова. М.: Наука, 1970.

Грищенко А.П. Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові. К.: Наукова думка, 1969.

Гуйванюк Н.В., Кардашук О.В., Кульбабська О.В. Синтаксис сучасної української мови: Схеми і таблиці / Навчальний посібник. Чернівці: Рута, 2000.

Гуйванюк Н.В., Кульбабська О.В. Складні ускладнені речення. Теоретично-практичний блок. Чернівці: Рута, 2003.

Гуйванюк Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці: Рута, 1999.

Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кашук А.Г. Сучасна українська мова / 3-є вид., переробл. і доп. К.: Вища школа, 1987.

Дорошенко С.І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові. Х.: Вища школа, 1980.

Дудик П.С. Синтаксис сучасного українського розмовного мовлення. К., 1973.

Дудка О.О., Шевелєва Л.А. Українська мова. Довідник. Харків, 2004.

Єрмоленко С.Я. Синтаксис і стилістична семантика. К.: Наукова думка, 1982.

Єрмоленко С.Я., Биби́к С.П., Тодор О.Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я.Єрмоленко. К.: Либідь, 2001.

Жовтобрюх М.А. Українська літературна мова. К.: Наукова думка, 1984.

Загнітко А. Теоретична грамати́ка української мови: Синтаксис. Донецьк: Дон.НУ, 2001.

Заборна М.С. Порівняльні конструкції в системі складнопідрядного речення української мови. Тернопіль, 2002.

Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. М.: Наука, 1973.

Золотова Г.А. Синтаксический словарь: Репертуар элементарных единиц русского синтаксиса. М.: Наука, 1988.

Історія української мови: Синтаксис. К.: Наукова думка, 1983.

Кадельчук В.В. Розділові знаки в складносурядних реченнях// Укр. мова і літ. в шк. 1973. №8. С.54-57.

Кващук А.Г. Синтаксис складного речення: Посібник для вчителів. К.: Рад.школа, 1986.

Кротевич Є.В., Родзевич Н.С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вид-во АН УРСР, 1957.

Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови: Синтаксис / 2-е вид., перероб. і доп. К.: Рад. шк., 1965. Ч.ІІ. 284 с.

Курс сучасної української літературної мови /За ред. акад. Л.А.Булаховського: У 2 т. Т.2: Синтаксис. К.: Рад. школа, 1951.

Лінгвістичний аналіз: Практикум /За ред. Г.Р.Передрій. К.: Видавничий центр „Академія”, 2005.

Лингвистический энциклопедический словарь. М.: Сов. энциклопедия, 1990.

Медушевський А.П., Лобода В.В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. К.: Вища школа, 1978.

Мельничук О.С. Розвиток структури слов'янського речення. К.: Наукова думка, 1966.

Мірченко М.В. Синтаксичні категорії речення: дис.. ...доктора філол. наук: спец. 10.02.01. Луцьк, 2002. 432 с.

Москаленко Н.А., Фащенко Н.М., Смагленко Ф.П. Сучасна українська літературна мова: Лексичний, фонетичний і граматичний аналіз. Київ-Одеса: Вища школа, 1980.

- Новий довідник: Українська мова та література. К.: ТОВ „Казка”, 2006.
- Русская грамматика: В 2 т. Т.2: Синтаксис. М.: Наука, 1980.
- Селіванова О.О.** Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля. К., 2010. 844 с.
- Сучасна українська літературна мова / М.Я.Плющ, С.П.Бевзенко, Н.Я.Грипас та ін./ За ред. М.Я.Плющ. К.: Вища школа, 1994.
- Сучасна українська літературна мова / О.Д.Пономарів, В.В.Різун, Л.Ю.Шевченко та ін. /За ред. О.Д.Пономарева. К.: Либідь, 1997.
- Тележкіна О.О.** Безсполучникові складні речення з компонентом обґрунтування в сучасній українській мові / О.О.Тележкіна. Харків: Видавець Савчук О.О., 2015. 164 с.
- Українська мова: Енциклопедія. К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2000.
- Українська мова. Тести. 5-12 класи: Посібник / За ред. Н.В.Гуйванюк. К.: ВЦ „Академія”, 2007.
- Український правопис. К.: Наукова думка, 2007.
- Український правопис. К.: Наукова думка, 2019.
- Украинская грамматика / В.М.Русановский, М.А.Жовтобрюх, Е.Г.Городенская, А.П.Грищенко. К.: Наукова думка, 1986.
- Шульжук К.Ф.** Синтаксис складного речення. Рівне, 2000.
- Шульжук К.Ф.** Складне речення в українській мові: Посібник для вчителя. К.: Рад. школа, 1989.
- Шульжук К.Ф.** Складні багатокomпонентні речення в українській мові. К.: Вища школа, 1986

ПРОГРАМА КУРСУ З ПРИКЛАДНОГО УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА: СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ

Складне речення як відносно завершене смислове й інтонаційно закінчене єдине ціле. Аспекти вивчення складного речення. Синтаксичні зв'язки і синтаксичні відношення між предикативними компонентами складного речення та засоби їх вираження. Парадигма складного речення.

Типи складних речень: а) за засобами поєднання компонентів /сполучникові, безсполучникові, сполучниково-безсполучникові/; б) за синтаксичними зв'язками між компонентами /складносурядні, складнопідрядні — двочленні і багаточленні, з кількома підрядними, проміжного типу, сурядно-підрядні; з однотипними та різнотипними частинами/; в) за синтаксичними відношеннями між компонентами.

Складносурядні речення. Синтаксичні зв'язки і синтаксичні відношення між компонентами складносурядних речень. Типи складносурядних речень.

Складнопідрядні речення. Синтаксичні зв'язки між предикативними компонентами складнопідрядних речень. Сполучники підрядності і сполучні слова як основний засіб вираження синтаксичних зв'язків між компонентами складнопідрядних речень. Класифікації складнопідрядних речень /логіко-граматична, структурно-семантична, формально-граматична/. Двочленні складнопідрядні речення. Складнопідрядні речення з кількома підрядними та їх структурно-синтаксичні різновиди / речення із супідрядністю та послідовною підрядністю/.

Безсполучникові складні речення як окремий структурно-синтаксичний тип складних речень. Складні безсполучникові речення із сурядним, підрядним, сурядно-підрядним синтаксичним зв'язком. Безсполучникові речення з недиференційованим синтаксичним зв'язком. Синтаксичні відношення між компонентами безсполучникових складних речень. Безсполучникові речення з однотипними і різнотипними частинами.

Період як специфічне структурно-семантичне речення. Структурні, змістові, інтонаційні та функціонально-стилістичні особливості періоду. Питання про члени періоду. Структурні різновиди періодів.

Синтаксис тексту. Питання про синтаксичні одиниці тексту. Питання про синтаксичні зв'язки між самостійними реченнями. Засоби вираження цих зв'язків.

Пунктуація. Основи сучасної української пунктуації. Пунктуація і синтаксична будова української мови. Пунктуація та інтонація. Пунктуаційні знаки, їх типи та функції.

Питання для екзаменаційного контролю

1. Зміст поняття **складне речення**. Аспекти вивчення складного речення.
2. Типи складних речень. Парадигма складного речення.
3. Основні типи синтаксичних зв'язків і синтаксичних відношень між компонентами складного речення.
4. Способи та засоби вираження синтаксичних зв'язків і синтаксичних відношень між компонентами складного речення. Сполучники і сполучні слова.
5. Критерії розрізнення омонімічних сполучників і сполучних слів.
6. Типи синтаксичних відношень у складносурядному реченні.
7. Складносурядні речення. Загальна характеристика сполучників сурядності.
8. Складносурядні речення з єднальними сполучниками.
9. Складносурядні речення з протиставними сполучниками.
10. Складносурядні речення з розділовими сполучниками.
11. Основні класифікації складнопідрядних речень (логіко-граматична, формально-граматична, структурно-семантична).
12. Складнопідрядні речення. Загальна характеристика. Типи складнопідрядних речень за логіко-граматичною класифікацією.
13. Складнопідрядні речення з підрядними підметовими.
14. Складнопідрядні речення з підрядними присудковими.
15. Складнопідрядні речення з підрядними додатковими.
16. Складнопідрядні речення з підрядними означальними.
17. Складнопідрядні речення з підрядними обставинними. Загальна характеристика класифікації обставинних підрядних речень.
18. Складнопідрядні речення з підрядними місця.
19. Складнопідрядні речення з підрядними часу з відношенням одночасності.
20. Складнопідрядні речення з підрядними часу з відношенням різночасності.
21. Складнопідрядні речення з підрядними власне способу дії.
22. Складнопідрядні речення з підрядними порівняльними.
23. Розрізнення неповних підрядних порівняльних речень та порівняльних зворотів.

- 24.Складнопідрядні речення з підрядними міри і ступеня.
- 25.Розрізнення підрядних міри, ступеня та підрядних означальних і присудкових, що відносяться до займенника **такий, -а, -е** головного речення і з'єднуються з головним сполучником **що**.
- 26.Складнопідрядні речення з підрядними мети.
- 27.Складнопідрядні речення з підрядними умови.
- 28.Складнопідрядні речення з підрядними причиновими.
- 29.Складнопідрядні речення з підрядними допустовими. Власне допустові конструкції.
- 30.Складнопідрядні речення з підрядними допустовими. Узагальнено-допустові конструкції.
- 31.Складнопідрядні речення з підрядними наслідковими.
- 32.Складнопідрядні речення з кількома підрядними. Загальна характеристика.
- 33.Конструкції з супідрядними реченнями.
- 34.Конструкції з послідовною підрядністю.
- 35.Типи складнопідрядних речень за структурно-семантичною класифікацією.
- 36.Складнопідрядні речення нерозчленованої та розчленованої структури.
- 37.Безсполучникові складні речення. Загальна характеристика. Типи безсполучникових складних речень.
- 38.Безсполучникові складні речення, що означають одночасність, сумісність або взаємну відповідність дій, явищ.
- 39.Безсполучникові складні речення, що означають часову послідовність дій, явищ.
- 40.Безсполучникові складні речення зі значенням зіставлення і протиставлення.
- 41.Безсполучникові складні речення з різнотипними частинами.
- 42.Безсполучникові складні речення, подібні до складнопідрядних речень із підрядними підметовими.
- 43.Безсполучникові складні речення, подібні до складнопідрядних речень із підрядними додатковими.
- 44.Безсполучникові складні речення із загальним значенням причинно-наслідкових відношень.
- 45.Безсполучникові складні речення з часовим значенням.
- 46.Безсполучникові складні речення із значенням умови.
- 47.Безсполучникові складні речення із значенням допустовості.
- 48.Безсполучникові складні речення з пояснювальним відношенням.
- 49.Безсполучникові складні речення із значенням способу дії.
- 50.Безсполучникові складні речення, що виражають приєднувальні відношення.
- 51.Розділові знаки у складному реченні.
- 52.Розділові знаки у складносурядному реченні.

- 53.Розділові знаки у складнопідрядному реченні.
- 54.Розділові знаки у складних безсполучникових реченнях з однотипними частинами.
- 55.Розділові знаки у складних безсполучникових реченнях з різнотипними частинами.
- 56.Період. Структурні, семантичні та інтонаційні особливості періоду. Члени періоду. Пунктуація у періоді.
- 57.Складне синтаксичне ціле (надфразна єдність).
- 58.Пряма і непряма мова.
- 59.Заміна прямої мови на непряму. Правила заміни.
- 60.Невласне пряма мова.
- 61.Розділові знаки при прямій мові.
- 62.Уживання лапок не при прямій мові.
- 63.Розділові знаки при цитатах.
- 64.Розділові знаки при дослівних виразах, що є членами речення.
- 65.Розділові знаки при передачі мови дійових осіб у п'єсах і в авторських ремарках.

ТЕМА 1. СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ. ТИПИ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

Контрольні питання

1. Складне речення як синтаксична одиниця. Ознаки складного речення.
2. Аспекти вивчення складного речення. Парадигма складного речення.
3. Типи синтаксичних зв'язків і синтаксичних відношень у складному реченні.
4. Основні способи й засоби вираження синтаксичних зв'язків та синтаксичних відношень у складному реченні.
5. Специфіка сполучних слів як засобу вираження синтаксичного зв'язку у складному реченні.
6. Критерії розмежування омонімічних сполучників та сполучних слів.

ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте літературу: Бевзенко С.П. та ін.. Сучасна українська мова. Синтаксис. К., 2005. С.157-164; Шульжук К.Ф. Синтаксис..., 2004. С.206-231; Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис..., 2010. С.243 -250; СУМ: Синтаксис / За ред. А.К.Мойсієнка. К., 2013. С.152-175; Кулик Б.М. Курс..., 1965. С.177-187; СУЛМ: Синтаксис / За ред. І.К.Білодіда. К., 1972. С.310; Каранська М.У. Синтаксис... К., 1995. С.168-174; Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. К., 1993 С.279-286; Українська мова: Енциклопедія. К., 2000. С.553-555.
2. Законспекуйте на вибір одну зі статей: Герман К.Ф. Критерії розрізнення омонімічних сполучників і сполучних слів //УМЛШ. 1970. № 5. С.54-57; Гмир І.С. Розрізнення сполучників від однозвучних сполучних слів // УМЛШ. 1972. № 3. С.54-56; Богдан М.П. Сполучники і сполучні слова як засоби зв'язку частин складнопідрядного речення //УМЛШ. 1979. №1. 69-75.
3. Перепишіть наведені речення, підкресліть та пронумеруйте кожен предикативну одиницю, визначте структурний тип речення та засоби вираження синтаксичних зв'язків і синтаксичних відношень між компонентами кожного складного речення. Накресліть схеми до кожного речення.
4. Проаналізуйте компоненти 1, 2, 3 речень за схемою аналізу простого речення.
***Нижче подаємо зразок повного синтаксико-морфологічного аналізу першого складного речення (у подальших прикладах не повторюємо цей аналіз, однак він обов'язковий).**

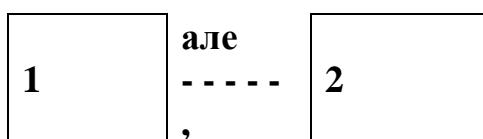
ЗРАЗОК

1

2

1. Усе іде, але не все минає над берегами вічної ріки /Л.Костенко/ — речення складне, сполучникове, складносурядне, двокомпонентне, другий компонент з першим пов'язаний протиставним сполучником але, що виражає протиставні відношення між компонентами.

Схема

*АНАЛІЗ УМОВНО ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ ТА ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ

а) **Усе іде** – речення умовно просте, стверджувальне, двоскладне, непоширене, повне, неускладнене.

Усе – підмет простий, виражений займенником (означальний, с.р., однина, називний відмінок).

Іде — присудок, простий дієслівний, виражений дієсловом недоконаного виду, неперехідним, активного стану, дійсного способу, теперішнього часу, 3-ої особи однини, 1-ої дієвідміни.

б) [**але**] **не все минає над берегами вічної ріки** — речення умовно просте, заперечне, частковозаперечне, двоскладне, поширене, повне, неускладнене.

Не все – підмет простий, виражений займенником (означальний, с.р., однина, називний відмінок) та заперечною часткою не.

Минає – присудок, простий дієслівний, виражений дієсловом недоконаного виду, неперехідним, активного стану, дійсного способу, теперішнього часу, 3-ої особи однини, 1-ої дієвідміни.

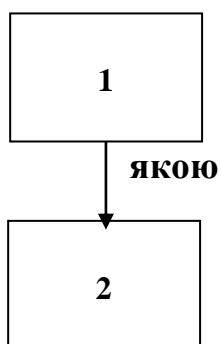
Над берегами — обставина місця, виражена сполученням прийменника над та іменника берегами (загальна назва, назва неістоти, конкретне значення, ч.р., однина, орудний відмінок, II відміна, тверда група).

Ріки — неузгоджене означення, виражене іменником (загальна назва, назва неістоти, конкретне значення, ж.р., родовий відмінок, однина, I відміна, тверда група).

Вічної — узгоджене означення, виражене прикметником (відносний, ж.р., родовий відмінок, однина, повна стягнена форма, тверда група).

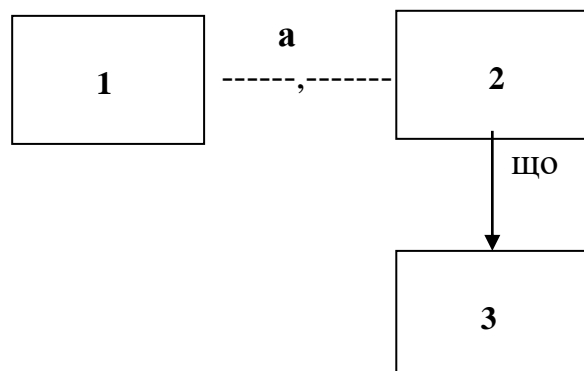
2. Ні пером не описати, ні словом не сказати тієї несподіваної краси, якою до вас усміхалася долина /Панас Мирний/ — речення складне, сполучникове, складнопідрядне, двокомпонентне, другий компонент з першим пов'язаний сполучним словом **якою** у ролі додатка підрядного речення, з означальним синтаксичним відношенням між компонентами.

Схема

3. Ні, любий, я тобі не дорікаю, а тільки смутно, що не можеш ти своїм життям до себе дорівнятись /Леся Українка/ — речення складне, сполучникове, сурядно-підрядне, трикомпонентне; другий компонент з першим пов'язаний протиставним сурядним сполучником **а**, що виражає протиставні відношення між компонентами; третій компонент з другим поєднаний підрядним сполучником **що**, з обставинними відношеннями причини між компонентами.

Схема

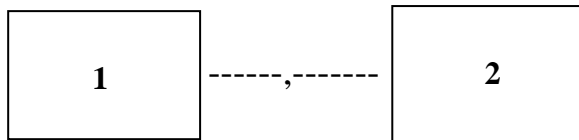

1

2

4. Діла добрих оновляться, діла злих загинуть / Т.Шевченко/— речення складне, безсполучникове, двокомпонентне, з однотипними частинами, з протиставним синтаксичним відношенням між компонентами.

Схема

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ. 1. Мокрий сніг, легко падаючи, як цвіт вишні од вітру, лягав на землю і засипав Соломію, але вона не звертала на те уваги /М.Коцюбинський/. 2. Яка доба, такий і я повністю /О.Довженко/. 3. Так потішав себе старий Захар, але серце його скиміло глибоко: надто сильно, всею силою своєї душі він любив свого наймолодшого сина /І.Франко/. 4. Жаль маю до землі, бо тіні, що вкривають її, пересунуться на інше місце, і, де було тьмяно і сумно, знов ляже золото сонця /М.Коцюбинський/. 5. Не жалкуючи, що відмовився поїхати на прогулянку до городищанських лісів, Дмитро увійшов у голубі жита, і вони прикрили його прогрітими хвилями /М.Стельмах/. 6. Якщо не можна вітер змалювати, прозорий вітер на ясному тлі, — змалюй дуби, могутні і крилаті, котрі од вітру гнуться до землі /Л.Костенко/. 7. На Україну подивлюсь — і любо серце одпочине /Т.Шевченко/. 8. Так їхав Павло день, а надвечір ліс розступився і в долині забіліло кілька хатин /Ю.Хорунжий/. 9. Нап'юся з живої кринички — візьму доброти від землі /М.Сингаївський/. 10. Востаннє захід кліпнув сонним оком, Чоломкнувши замріяні тополі, І я лишився знову самотнім — Твій силует в імлі розтав поволі /П.Карманський/.

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АУДИТОРНОГО АНАЛІЗУ. 1. Пам'ятайте, що вдячність — це така риса характеру, яка є результатом виховання. 2. Тому, якщо ви хочете, щоб ваші діти були вдячними, вчіть їх цьому /Д.Карнегі/. 3. Скоро уся долина і гори блищали вогнями і разом з димом з землі здіймається вгору і пісня /М.Коцюбинський/. 4. Намалюй мені ніч, коли падають зорі /М.Петренко/. 5. Сковорода мав своєрідний розум: його бентежило те, що для тисяч інших людей було буденним і звичайним /І.Драч/. 6. Доки у серці зернина вогню не погасне, Доти людина воістину в душі живе /Б.Олійник/. 7. Чорний ліс, біла дорога, жовтий місяць /Є.Гуцало/. 8. Ще сонечко не зараз мало сходити, а вже ловецьке товариство вирушило з табору /І.Франко/. 9. Йому від цього не

робилося журно: він пильно слухав солов'я /М.Стельмах/. 10. Маріора сіла — і коні, зігнувши від натягнутих віжок шиї, помчались вулицею, збиваючи цілу хмару куряви /М.Коцюбинський/.

ТЕМА 2. СКЛАДНОСУРЯДНЕ РЕЧЕННЯ

Контрольні питання

1. Визначення складносурядного речення як синтаксичної одиниці.
2. Основи класифікації складносурядних речень. Типи складносурядних речень.
 - 2.1. Єднальні складносурядні речення. Характеристика складу та функціонально-семантичних властивостей єднальних сполучників у складносурядному реченні.
 - 2.2. Зіставні складносурядні речення.
 - 2.3. Протиставні складносурядні речення. Характеристика складу та функціонально-семантичних властивостей протиставних сполучників у складносурядному реченні.
 - 2.4. Розділові складносурядні речення. Характеристика складу та функціонально-семантичних властивостей розділових сполучників у складносурядному реченні.
 - 2.5. Градаційні складносурядні речення. Характеристика складу та функціонально-семантичних властивостей градаційних сполучників у складносурядному реченні.
 - 2.6. Складносурядні речення з пояснювальними сполучниками. Питання про так звані аналоги сполучників сурядності.
3. Пунктуація у складносурядному реченні.
 - 3.1. Правила вживання коми і крапки з комою у складносурядному реченні.
 - 3.2. Правила невживання коми у складносурядному реченні.
 - 3.3. Правила вживання тире у складносурядному реченні.

ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте літературу: Бевзенко С.П. та ін., 2005. С.164-174; Шульжук К.Ф., 2004. С.231-248; Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис..., 2010. С.250-260; СУМ: Синтаксис / За ред. А.К.Мойсієнка. К., 2013. С.176-186; Кулик Б.М. Курс..., 1965. С.187-193; СУЛМ: Синтаксис / За ред. І.К.Білодіда, 1972. С.387-409; Каранська М.У. Синтаксис..., 1995. С.174-186; Українська мова: Енциклопедія, 2000. С.557-559; Грищенко А.П. Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові. К., 1969; Слинко І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис... Проблемні питання. К., 1994. С.597-628; Галас А.М. Практична пунктуація: Навч.-мет. пос. С.45-48; Український правопис. К., 2007. С.139-141, 143, 147.
2. Перепишіть наведені речення, підкресліть та пронумеруйте кожен предикативну одиницю, визначте структурний тип речення та засоби

вираження синтаксичних зв'язків між компонентами складного речення, з'ясуйте синтаксичні відношення між ними.

3. Накресліть схему до кожного речення.

4. Проаналізуйте компоненти 1,2,3 речень за схемою аналізу умовно простого речення (умовно просте, стверджувальне/заперечне, якщо заперечне, назвіть різновид — загально- чи частковозаперечне; двоскладне/односкладне; якщо односкладне, назвіть різновид; поширене/непоширене, повне/неповне; якщо неповне, назвіть різновид (еліптичне, контекстуальне, ситуативне); ускладнене/неускладнене; якщо ускладнене, назвіть ускладнюючі елементи.

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ. 1. Вітер скакав з розгону, рвав голоси і дим, а сонце, бліде й зубожіле, висипало з-за хмар своє останнє золото (М.Коцюбинський). 2. Чи ти мій сон, чи ти моя уява, чи просто чорна магія чола... (Л.Костенко). 3. Горіли хроніки, храми і святі книги, а слово вийшло з вогню як заповіт (Б.Харчук). 4. Ні їсться, ні п'ється, ні серце не б'ється (Т.Шевченко). 5. І знову на далеких гонах горіли огнем сухого повітря запавні бур'яни і гостро пахло дубовим молодняком (О.Гончар). 6. Де-не-де біля вирв сивіє безводний полин або кущиться пахучий чебрець (О.Гончар). 7. Олена не скуштувала того життя, та й часи ті давно минули (В.Земляк). 8. Гнало вітрами з півдня, проте ще холодно не було (О.Гончар). 9. В сотах мозку золотом прозорим Мед думок розтоплений лежить, А душа вклоняється просторам І землі за світлу радість жить (О.Теліга). 10. Чужі приходять в час твоїх щедрот, А я прийшла у час твого смутку (Л.Костенко). 11. Навкруг Землі мої кружляли мрії, І в серце хлюпав хвилями Дніпро (В.Стус). 12. Не тільки злива лила в ту ніч, а й блискавки шмагали потріскані від спеки поля (Л.Бойко). 13. Чи, може, щось наплутано віками І атом вручено нам безрозсудно рано? (П.Скунць). 14. Дмухнув вітер понад ставом — і сліду не стало (Т.Шевченко). 15. Все зраділо, стрічаючи день; і день зрадів, розцвітаючи, ясний, теплий, погожий (Панас Мирний).

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АУДИТОРНОГО ЗАНЯТТЯ. 1. І всі пішли від моря, а стара Половчиха залишилася стояти на березі, висока та сувора, як у пісні (Ю.Яновський). 2. Чи стрімкі то горби біліють, повиті літніми хмарами-оболоками, чи, може, далека то Україна біліє черідкою хат? (О.Гончар). 3. Вдень ще літо, а надвечір — осінь (Л.Костенко). 4. У всякого своє лихо, і в мене не тихо (Т.Шевченко). 5. Хмара кругом облягла — і поле у тінь уступило (П.Тичина). 6. Грім гогоче, а блискавка хмару роздирає (Т.Шевченко). 7. Зумійте жити — і будете живі (І.Франко). 8. Та тільки серце не кричало, та тільки кроку не стачало, та тільки сили не було (А.Малишко). 9. А чи мені рушнички давати, а чи мені іншого шукати? (Н.тв.). 10. На гору досягнути нелегко, зате з гори зручніше боронитись (Леся Українка).

ТЕМА III. СКЛАДНОПІДРЯДНЕ РЕЧЕННЯ. ЗАНЯТТЯ I. ЛОГІКО-ГРАМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ

Контрольні питання

1. Визначення складнопідрядного речення як синтаксичної одиниці. Основні ознаки складнопідрядного речення. Засоби зв'язку підрядної частини з головною.
2. Принципи логіко-граматичної класифікації підрядних речень.
3. Види підрядних речень за логіко-граматичною класифікацією:
 - 3.1. Підрядні підметові речення та їх структурно-функціональні різновиди.
 - 3.2. Підрядні присудкові речення.
 - 3.3. Підрядні додаткові речення та їх структурно-функціональні різновиди. Принципи розрізнення підрядних підметових та додаткових речень, що відносяться до відносно безособових головних речень.
 - 3.4. Підрядні означальні речення та їх структурно-функціональні різновиди. Принципи розрізнення присудкових та означальних речень, що відносяться до співвідносно-вказівних займенників у головному реченні.

ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте літературу: Бевзенко С.П., 2005. С.176-181; Шульжук К.Ф., 2004. С.249-302; Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис., 2010. С.260-290; СУМ: Синтаксис / За ред. А.К.Мойсієнка. К., 2013. С.186-216; Кулик Б.М., 1965. С.193-243; СУЛМ: Синтаксис / За ред. І.К.Білодіда, 1972.310-386; Українська мова: Енциклопедія, 2000. С.557, 451-454; Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. К., 1985; Чередниченко І.Г. Складнопідрядні речення в сучасній українській мові. Чернівці, 1959.
2. Перепишіть наведені речення, підкресліть та пронумеруйте кожен предикативну одиницю, дайте їх синтаксичну характеристику, накресліть схеми речень.
3. Компоненти 1,2,3 речень проаналізувати за схемою розбору умовно простого речення.

(Г.Тютюнник). 14.З околиці села видно, як далі, у бік річки, лютує стихія (О.Гончар). 15.Чи є у Бога люте зло, що б у тій хаті не жило? (Т.Шевченко). 16.І стежечка, де ти ходила, колючим терном поросла (Т.Шевченко).

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АУДИТОРНОГО ЗАНЯТТЯ. 1. Мені завжди здавалося, що у Греції навіть статуї теплі (Л.Костенко). 2. А сьогодні передавали, що у Греції випав сніг (Л.Костенко). 3. Охочі до вигадок люди запевняли, ніби саме під цим дубом запорожці разом зі своїм кошовим отаманом Сіркою писали знаменитого листа турецькому султанові (І.Шаповал). 4. Діти, що виховуються криком, втрачають здатність відчувати найтонші відтінки почуттів інших людей (В.Сухомлинський). 5. Яка совість, така й честь (Н.тв.). 6. Не скрізь повинен брати гору практицизм, особливо той, що висотує з нас душевність (М.Стельмах). 7. Хто щастя взяв у лютій боротьбі, той зможе захистити його в бою (А.Малишко). 8. І пам'ятай, що легко над усім буває сплутать щирість і підступність (Л.Забашта). 9. Добре, коли людина вміє добре мріяти (В.Минко). 10. Найрозумніша людина переконується у сивій зрілості, що вона весь час була чиймсь учнем (Р.Іваничук). 11.Я летів красивим чортом На коні, як ворон, чорнім — Біла піна падала, мов сніг... (Б.Олійник).

ЗАНЯТТЯ 2. СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ З ПІДРЯДНИМИ ОБСТАВИННИМИ

Контрольні питання

1. Проблема класифікації підрядних обставинних речень.
2. Підрядні речення місця та їх різновиди.
3. Підрядні речення часу та їх різновиди.
4. Підрядні речення способу дії та їх різновиди.
5. Проблема розрізнення неповних підрядних речень способу дії та другорядних членів простого речення, виражених порівняльними зворотами.
6. Підрядні речення міри та ступеня. Розрізнення підрядних міри і ступеня та підрядних способу дії, що відносяться до співвідносних слів-займенників такий, -а, -е, -і та прислівника так у головному реченні.
7. Підрядні речення причини.
8. Підрядні речення мети.
9. Підрядні речення умови та їх різновиди.
10. Підрядні речення допустові та їх різновиди.
11. Підрядні наслідкові речення.

ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте літературу: Медушевський А.П. Про допустові підрядні речення // УМЛШ. 1969. № 7. С.81-83; Голоюх В.І. Підрядні умовні речення та їх розпізнавання // УМЛШ. 1972. № 6. С.62-64; Довженко Г.Я. Неповні підрядні речення і другорядні члени речення, виражені порівняльними конструкціями // УМЛШ. 1973. № 6. С.31-35; Семенюченко М.Л. Розмежування часових і умовних підрядних речень // УМЛШ. 1973. №2. С.34-37. Див. також літературу до попереднього заняття.
2. Перепишіть наведені речення, підкресліть та пронумеруйте кожен предикативну одиницю, дайте їх синтаксичну характеристику, накресліть схеми речень.
3. Компоненти 1,2,3 речень проаналізуйте за схемою розбору умовно простого речення

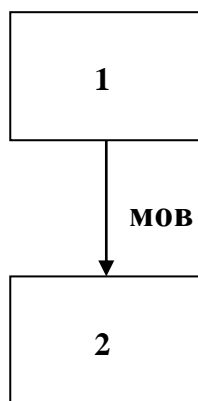
ЗРАЗОК

1

2

Вона була така працююча, мов бджола (О.Кобилянська) — речення складне, сполучникове, складнопідрядне, двокомпонентне, з підрядним міри і ступеня, з'єднаним з головним компонентом сполучником підрядності **мов**; відносячись до займенника **така** у головному реченні, який виступає обставиною міри і ступеня, підрядне речення конкретизує зміст цієї обставини.

Схема

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ. 1. Розумні і хитруваті були в цього діда очі, дарма що старий-престарий він був (О.Іваненко). 2.Якби мені знову колишня сила, тоді б мене туга оця не гнітила (Леся Українка). 3. Місяць, підводячись вгору, пірнає в загустілу хмару, так що видніється лише срібний

край (М.Стельмах). 4. Так яблуками пахне у хатині, як пахнуть хати тільки восени (М.Бажан). 5. Щоб прийшло на землю сподіване щастя, треба великої праці (М.Коцюбинський). 6. На цей раз скіфи одступили, бо ворогів було як мли (Л.Костенко). 7. Все таке велике, що аж наче і сам підростаєш (О.Гончар). 8. Світло бачиться тоді, коли світло в очах є (Г.Сковорода). 9. Сивина блищить у чорному чубі, наче озимина взялась інеєм на осінньому полі (Є.Гуцало). 10. На те коня кують, щоб не спотикався (Н.тв.). 11. Ще не раз ти, Чурайвно, Скрикнеш чайко осінньо, Коли я попід твоїм вікном На коні, як ворон, чорнім Пролечу красивим чортом, Хрещений весільним рушником (Б.Олійник).

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АУДИТОРНОГО ЗАНЯТТЯ. 1. Які були ми, брате, невидючі, коли скотилась мамина сльоза (Н.Кашук). 2. Сьогодні я такий веселий, що молодіти хочу знов (В.Сосюра). 3. А тепер у серці щось тремтить і грає, як тремтить на сонці гілка золота (М.Рильський). 4. Всі мовчали, хоча новина про козацьку витівку багатьом припала до душі (Ю.Хорунжий). 5. Не беріть із зеленого луку верби ні на жовті піски, ні на скелі, бо зав'яне вона від жалю і журби по зеленому лузі в пустелі (Олександр Олесь). 6. Йшли, аж поки сонце не стало в zenіті (О.Кучерук). 7. Усі Тимкові товариші були на роботі, так що до нього ніхто не приходив (Г.Тютюнник). 8. Вже так натомився за краєм своїм тужити, що вірші, здавалось, ридають уже під пером (Л.Костенко). 9. Якби кайдани перегризти, то гриз потроху б (Т.Шевченко). 10. Куди не гляну — літо спом'яну (І.Гнатюк).

ЗАНЯТТЯ 3. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ТА ФОРМАЛЬНО-ГРАМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ

Контрольні питання

1. Принципи структурно-семантичної класифікації.
2. Види складнопідрядних речень за структурно-семантичною класифікацією.
 - 2.1. Складнопідрядні речення нерозчленованої структури:
 - з підрядними присубстантивно-атрибутивними (власне атрибутивними та атрибутивно-поширювальними);
 - з підрядними займенниково-співвідносними;
 - з підрядними з'ясувальними;
 - 2.2. Складнопідрядні речення розчленованої структури з підрядними:
 - місця;
 - часу;
 - причини;
 - наслідковими;
 - мети;
 - умовними;
 - порівняльними;

- допустовими;
- приєднувальними (супровідними).

3.Формально-граматична класифікація складнопідрядних речень та її принципи. Види підрядних речень за формально-граматичною класифікацією.

ЗАВДАННЯ

- 1.Опрацюйте літературу: Бевзенко С.П., 2005. С.180-200; Шульжук К.Ф., 2004. С.249-302; Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис., 2010. С.264-265; СУМ: Синтаксис / За ред. А.К.Мойсієнка. К., 2013. С.186-216; Каранська М.У., 1995. С.186-258; Українська мова: Енциклопедія., 2000. С.557.
- 2.Визначте види поданих складнопідрядних речень за структурно-семантичною класифікацією, паралельно зазначаючи види речень за логіко-граматичною та формально-граматичною класифікаціями.
3. Компоненти 1,2,3 речень розберіть за схемою аналізу умовно простого речення.
4. Накресліть схему речення.

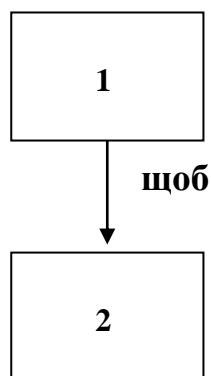
ЗРАЗОК

1

2

Виноград любить, щоб коло нього ходити (М.Коцюбинський) — речення складне, сполучникове, складнопідрядне нерозчленованої структури, з підрядним з'ясувальним, що приєднується до головного речення за допомогою сполучника підрядності **щоб**; підрядне з'єднане прислівним зв'язком з присудком головного речення **любить**. За логіко-граматичною класифікацією це складнопідрядне речення з підрядним додатковим, за формально-граматичною — складнопідрядне зі сполучником підрядності.

Схема

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ. 1. Кому легко на серці, тому й світ сміється (Н.тв.). 2. Я покажу вам сад, де на колінах яблуні спить вітер (М.Вінграновський). 3. Приснилося, що я вернувся додому (Олександр Олесь). 4. Де той Мойсей, що виведе з боліт? (Л.Костенко). 5. Щоб наші людські клопоти збагнути, то треба справді вирости не в лісі (Леся Українка). 6. Старе те, що давно було новим (О.Довженко). 7. Зацвіла в долині червона калина, наче засміялась дівчина-дитина (Т.Шевченко). 8. А згодом я переконався, що дід казав правду (Г.Тютюнник). 9. Прозрінь не бійся, бо вони як ліки (Л.Костенко). 10. Межи зеленими килимами біліє гречка, наче хто розіслав великі шматки полотна білити на сонці (М.Коцюбинський). 11. Я не такий, щоб зрадити людину (Леся Українка). 12. Навіть чути, як пливе в далечінь невтомна земля (М.Стельмах). 13. Нимидорі знов приснився сон, ніби вона блукає з Миколою (І.Нечуй-Левицький). 14. Заки море перелечу, крилонька зітру (Б.Лепкий). 15. Вони стояли обнявшись, чого раніше не дозволили б собі на людях (О.Гончар).

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АУДИТОРНОГО ЗАНЯТТЯ. 1. Поки сію — живу (П.Загребельний). 2. Хотів би я знати, про що той струмочок у мріях своїх гомонить між травою (П.Тичина). 3. Бастилії лиш там, де лад спорохнявів... (О.Гаврилюк). 4. Будь-яка праця стає творчістю, якщо ти вкладеш в неї душу (В.Сухомлинський). 5. Противник, дарма що обважнів на панських харчах, був ще небезпечний (О.Гончар). 6. І де ми не пройшли, нас радо зустрічали (В.Сосюра). 7. І зблиснула гроза — неначе вихопила ніж (Л.Костенко). 8. Як сіно косять, то дощів не просять (Н.тв.). 9. І плакала Марія Магдалина, що не подав ніхто йому води (Л.Костенко). 10. І рости, і діяти нам треба так, щоб аж гриміло з краю в край (П.Тичина).

ЗАНЯТТЯ 4. БАГАТОКОМПОНЕНТНІ СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ

/СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ З КІЛЬКОМА ПІДРЯДНИМИ/

Контрольні питання

1. Складнопідрядні речення з кількома підрядними та їх структурні типи.
2. Складносупідрядні речення. Засоби зв'язку супідрядних речень між собою та з головним реченням.
3. Структурні різновиди складносупідрядних речень.
 - 3.1. Речення з однорідною супідрядністю.
 - 3.2. Речення з неоднорідною супідрядністю.
 - 3.3. Речення з різночленною супідрядністю.
 - 3.4. Речення з супідрядністю змішаного типу.

- 4.Складнопідрядні речення з послідовною /ступеневою/ підрядністю /включенням/.
- 5.Складнопідрядні речення з кількома підрядними змішаного типу /із супідрядністю та послідовною підрядністю/.

ЗАВДАННЯ

1.Опрацюйте літературу: Бевзенко С.П., 2005. С.233-239; Шульжук К.Ф., 2004. С.302-339; Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис., 2010. С.290-294; СУМ: Синтаксис / За ред. А.К.Мойсієнка. К., 2013. С.216-222; Кулик Б.К.,1965. С.239-243; Каранська М.У., 1995. С.271-279; Вихованець І.Р., 1993. С.340-344; Гуйванюк Н.В., Кульбабська О.В.Складні ускладнені речення. Теоретично-практичний блок. Чернівці, 2003.С.22-36; Шульжук К.Ф. Складні багатокомпонентні речення в українській мові. К.: ВШ, 1986; Українська мова: Енциклопедія., 2000.

2.Перепишіть наведені речення, підкресліть та пронумеруйте кожен предикативну одиницю, на межі підрядних речень поставте похилу роздільну лінію. Дайте синтаксичну характеристику речень, накресліть схеми зв'язків між компонентами.

3.Подати повний синтаксико-морфологічний аналіз 1-го речення, визначаючи і характеризуючи кожен предикативну одиницю, її головні та другорядні члени та морфологічні засоби їх вираження.

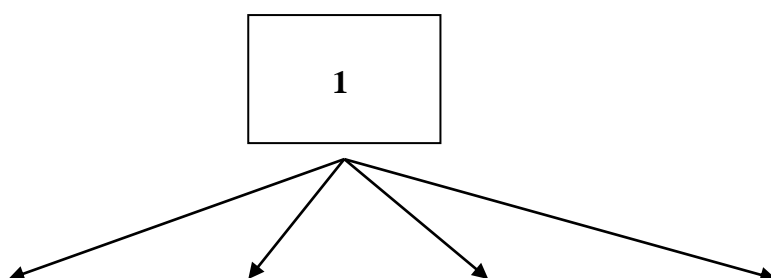
ЗРАЗКИ

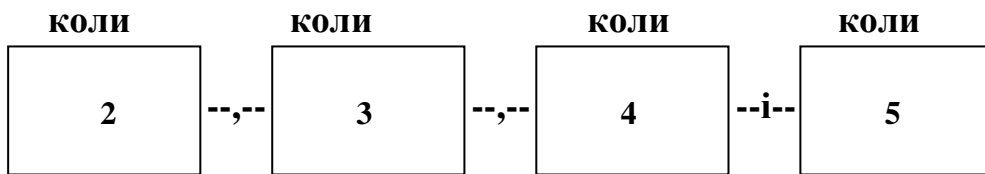
1.Зразок аналізу речення з однорідною супідрядністю.

1
2
3
Пишіть листи і надсилайте вчасно, коли їх ждуть далекі адресати, / коли є час, /
4
5

коли немає часу/ і коли навіть ні про що писати (Л.Костенко) — речення складне, сполучникове, складнопідрядне з кількома підрядними, з однорідною супідрядністю, у якому при одному головному чотирьох підрядних часу з відтінком реальної (потенційної) умови, що відносяться до однорідних предикатів головного речення **пишіть** і **надсилайте** і поєднані з головним сполучним словом **коли**, яке виступає обставиною часу підрядних частин; 2,3 і 4 компоненти поєднані між собою сурядним безсполучниковим зв'язком; компоненти 4 і 5 — єднальним сурядним сполучником і.

Схема

2. Зразок аналізу речення з неоднорідною супідрядністю.

1

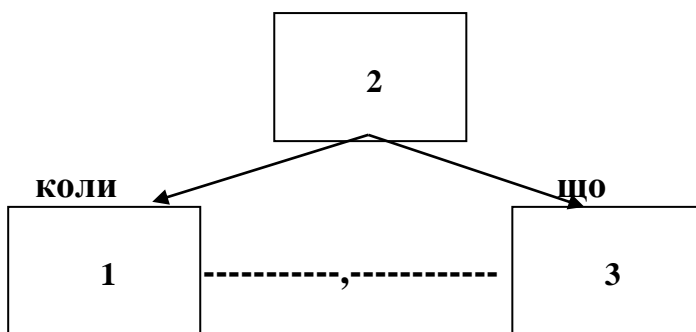
Людино! Коли дерево сторучо голубить небо, вітер і весну, і день, і ніч, і

2

3

вечори, і ранки, Не забувай, що дві твої руки не можуть мати спокою ніколи
/В.Стус/ — речення складне, сполучникове, складнопідрядне з кількома підрядними, з неоднорідною супідрядністю, з двома підрядними, що відносяться до предиката головного речення **не забувай**; перше підрядне обставинне часу, з'єднане з головним реченням сполучним словом **коли**, що виступає обставиною часу підрядного речення; друге підрядне додаткове, з'єднане з головним реченням підрядним сполучником **що**; між собою підрядні поєднуються безсполучниковим сурядним зв'язком.

Схема

3. Зразок аналізу складнопідрядного речення з різночленною супідрядністю.

1

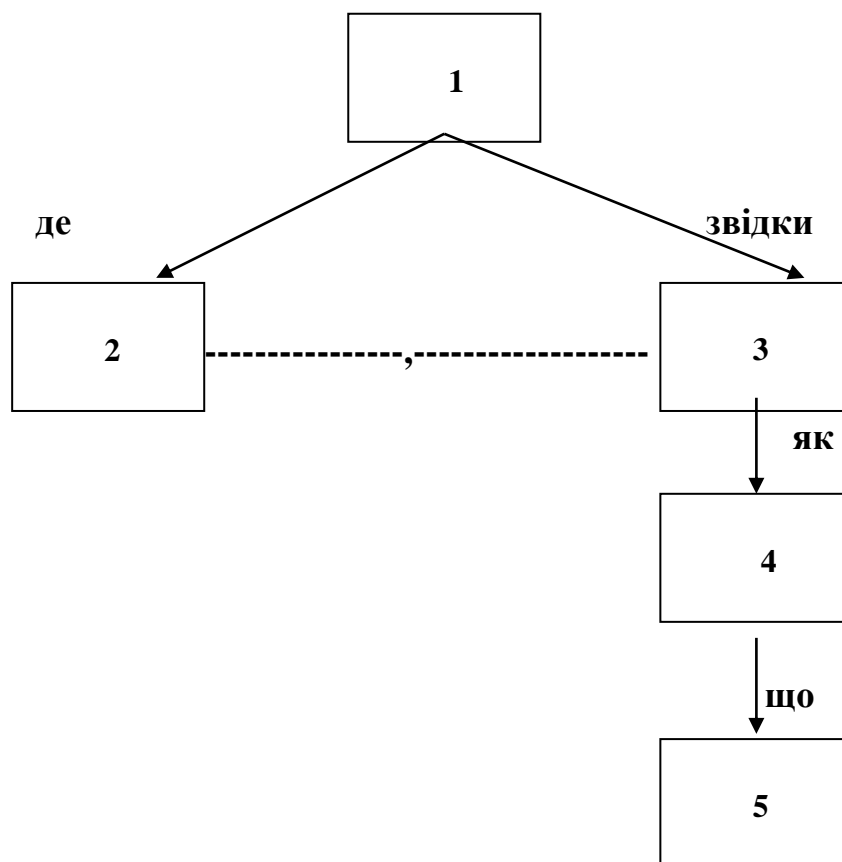
2

3

Літа вже не мчать, як лошата прудкі в табуні, повільно бредуть, як верблюди в піску марокканськiм (Б.Олійник) — речення складне, сполучникове, складнопідрядне з кількома підрядними, з різночленною супідрядністю, з двома обставинними способу дії порівняльними; перше підрядне відноситься до присудка головного речення **не мчать** і з'єднане з головним за допомогою підрядного сполучника **як**; друге підрядне відноситься до присудка головного речення **бредуть** і з'єднане з головним реченням сполучником підрядності **як**; між собою підрядні речення поєднані безсполучниковим сурядним зв'язком.

поєднаними з головним реченням однорідною супідрядністю, а також послідовною підрядністю; перші два підрядні означальні, з'єднані з головним реченням сполучними словами **де** і **звідки**, які в підрядних реченнях виконують роль обставин місця, між собою підрядні поєднані сурядним безсполучниковим зв'язком; відносячись до означення головного речення — займенника **той**, конкретизують його зміст; третє підрядне обставинне часу, конкретизує обставину часу попереднього (третього) підрядного речення **після того**, з'єднане з ним за допомогою сполучника підрядності **як**; четверте підрядне додаткове, з'єднане з попереднім підрядним реченням сполучником підрядності **що**, виступає у ролі розгорнутого додатка по відношенню до предиката головного речення **сказали**.

Схема

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ. 1.І тут його вразила дивовижна неправдоподібна краса зимової ночі, що легкими хмарами напливала на підтемнений місяць, що блакитним снуванням єднала небо з землею, що спалахами вибухала навколо засніжених верб (М.Стельмах). 2.Земле моя, всеплодющая мати, сили, що в твоїй живе глибині, краплю, щоб в бою сильніше стояти, дай і мені!(І.Франко). 3.Сватай ту, яку сам хочеш, а не ту, яка за тебе йде (Н.тв.). 4.Кажуть, що батьки старіють від того, що діти роблять не так, як хотілося їм (П.Колісник). 5.Страшні слова, коли вони мовчать, коли вони зненацька причаїлись, коли не знаєш, з чого їх почать, бо всі слова були уже чиймись

(Л.Костенко). 6.Настала година, що вся Україна заридала по Тарасу, як мала дитина (П.Куліш). 7.Як добре те, що смерті не боюсь я і не питаю, чи важкий мій хрест, що перед вами, судді, не клонюся в передчутті недовідомих верст, що жив, любив і не набрався скверни, ненависті, прокльону, каяття (В.Стус). 8.Хіба не бачиш, що небо голубіє, що сонце ранками всміхається ніжніш, що вся земля в якімсь чеканні дивнім мліє, і легше дихає, і дивиться ясніш (Олександр Олесь). 9.Чим менше в людині культури, чим бідніші її розумові, естетичні інтереси, тим частіше прокидаються інстинкти і дають про себе знати грубістю (В.Сухомлинський). 10.Щойно тепер зауважили, що непорочна блакить, яка висіла над нашими головами, утратила свою чистоту (Б.-І. Антонич).

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АУДИТОРНОГО ЗАНЯТТЯ. 1. Мені здавалося, що я знайшов себе як письменник і моя дорога стелиться передо мною ясно і виразно (М.Грушевський). 2.Життя нашого поета таке дивне, що, слухаючи про нього, можна було б сказати, що це легенда, коли б усе те діялось не перед нашими очима (С.Васильченко). 3.Давно те минуло, як тими шляхами, де йшли гайдамаки,— малими ногами ходив я та плакав, та людей шукав, щоб добру навчили (Т.Шевченко). 4.Я став таким обачливим з тих пір, що дму на лід, аби не опектися (І.Гнатюк). 5.Коли коні зупинялися на хвилинку, щоб відпочити, Жменяк брав землю з перекинутої скиби, тер її на долоні й нюхав (М.Томчаній). 6.Коли замовкли стріли і одспівали весілля, а жінка пригнала до загороди вівці й корови, Іван був задоволений навіть (М.Коцюбинський). 7.І тільки смутно, що з такого раю зробили ми долину мук безкраю, де тільки й можна плакати-ридати (В.Симоненко). 8.Остап пробував свої тремтячі ноги, як мала пташка крила, і сумував, що не відчував у собі ще сили покинути скоро циганську оселю (М.Коцюбинський). 9.Кожен, перш ніж потрапити на міст, що вів до села, мав пройти на виду у цього барака, як проходить перед генералом солдат на огляді (П.Загребельний). 10. Невже забудеш слово „мати”, ту, що дала тобі життя, і підеш, наче тінь крилата, блукати в темі без вороття (В.Сосюра).

ТЕМА ІV. БЕЗСПОЛУЧНИКОВЕ СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ.
ЗАНЯТТЯ 1.
БЕЗСПОЛУЧНИКОВЕ СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ З ОДНОТИПНИМИ
ЧАСТИНАМИ

Контрольні питання

1. Поняття складного безсполучникового речення.
2. З історії дослідження складних безсполучникових конструкцій.
3. Проблема співвідношення безсполучникових і сполучникових складних речень.
4. Класифікація безсполучникових складних речень.
5. Безсполучникові складні речення з однотипними частинами.
6. Основні типи синтаксичних відношень у безсполучникових реченнях з однотипними частинами.
7. Пунктуація в складному безсполучниковому реченні з однотипними частинами.

ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте літературу: Бевзенко С.П., 2005. С.220-225; Шульжук К.Ф., 2004. С.343-353; Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис..., 2010. С.295-305; СУМ: Синтаксис / За ред. А.К.Мойсієнка. К., 2013. С.223-234; Кулик Б.М., 1965. С.245-268; СУЛМ: Синтаксис, 1972. С.409-428; Каранська М.У., 1995. С.258-269; Вихованець І.Р. Граматика..., 1993. С.345-351; Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис...: Проблемні питання. К., 1994. С.628-656; Гуйванюк Н.В., Кардашук О.В., Кульбабська О.В. Синтаксис.. Схеми і таблиці. Чернівці, 2003. С.106-110; Дорошенко С.І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові. Х., 1980; Дорошенко С.І. Складні безсполучникові речення як окремий тип складних конструкцій // Мовознавство. 1987. № 1. С.47-50; Тележкіна О.О. Безсполучникові складні речення з компонентом обґрунтування в сучасній українській мові. Харків, 2015; Український правопис. К., 2007.
2. Перепишіть наведені речення, підкресліть та пронумеруйте кожен предикативну одиницю. Охарактеризуйте речення, накресліть схему зв'язків між компонентами.

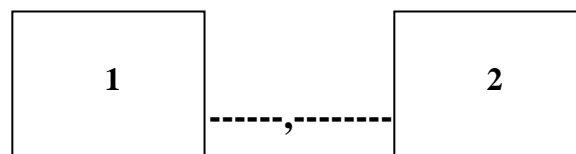
3. Подати повний синтаксико-морфологічний аналіз 1-3 речень, визначаючи і характеризуючи кожну предикативну одиницю, її головні та другорядні члени та морфологічні засоби їх вираження.

ЗРАЗОК

1
2

Ластівки летіли в тучу, голуби — до схову (Г.Тютюнник) — речення складне, безсполучникове, двокомпонентне, з однотипними частинами, із зіставно-протиставним синтаксичним відношенням між компонентами.

Схема

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ. 1. Земля спивала вогкість грозову, розвита кучерявилися луки (О.Ольжич). 2. Очі розпечені магму ллють, губи тремтять потворно — сліпа та безсила лють прийшла і взяла за горло (В.Симоненко). 3. Пан гуляв у себе в замку, у ярмі стогнали люди (Леся Українка). 4. Біда так тяжко пише мною, так тяжко мною пише біль (В.Стус). 5. Мерехтять у тумані огні, впали роси на заспані трави (В.Симоненко). 6. Небо було синіше од моря, море було синіше од неба (М.Коцюбинський). 7. Ми не лукавили з тобою, ми просто йшли; у нас нема зерна неправди за собою (Т.Шевченко). 8. Ти давно вже дружина другого, я відомий український поет (В.Сосюра). 9. Тумани, долини, болотяна путь (П.Тичина). 10. Гей, іржали ситі коні, вороні й булані, майоріли короги у густім тумані (В.Симоненко). 11. Люто вилетів на греблю, Вдарив тугою об землю — Обірвалися струни у музик (Б.Олійник).

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АУДИТОРНОГО ЗАНЯТТЯ. 1. Зайця ноги носять, вовка зуби годують (Н.тв.). 2. Зрубали яблуню стару в саду, її дочку я бачу молоду (Д.Павличко). 3. Ранками зустрічав Тарас схід сонця на ниві, перші промені сонця вітали його, поволі народжуючи тепло, кожна билянка наповнювалася ним, вбираючи живлющі соки, переливала їх у прикрасу землі (І.Пільгук). 4. З золота зіткане сяєво летється, ліс в нім купається, листя сміється (М.Рильський). 5. Не кожному в руки щастя йде — від багатьох воно тікає (Г.Тютюнник). 6. Йде на дівочий поклик заворожена весна, побожно хреститься барвінком, молиться калиновим цвітом, причащається медом; гудуть бджоли, пахне вітер свіжим калачем, світ стає добрим і сумирним (І.Романичук). 7. Країною сонною ніч пролітала; Мовчало таємно південне море, Дрімали чинари, схилилися лаври, За темний серпанок ховалися гори

(Х.Алчевська). 8. Місяць сховався за темну стіну лісу, темрява наплила на прогалину, чорна, мов оксамитна (Леся Українка). 9. Довіку не буде із мене раба, душа поневажить полони (В.Стус). 10. На небо вийшли зорі, під ногами трохи примерзло (М.Вінграновський).

БЕЗСПОЛУЧНИКОВЕ СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ. ЗАНЯТТЯ 2. БЕЗСПОЛУЧНИКОВЕ СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ З РІЗНОТИПНИМИ ЧАСТИНАМИ

Контрольні питання

1. Визначення складних безсполучникових речень із різнотипними частинами.
2. Типи синтаксичних відношень у складних безсполучникових реченнях із різнотипними частинами.
3. Види безсполучникових речень із різнотипними частинами.
4. Пунктуація у складному безсполучниковому реченні з різнотипними частинами.

ЗАВДАННЯ

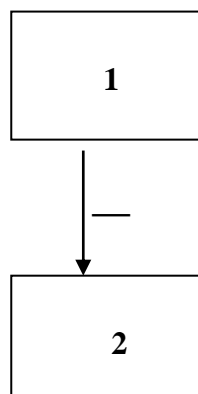
1. Див. список літератури до заняття №1.
2. Перепишіть наведені речення, підкресліть та пронумеруйте кожну предикативну одиницю. Охарактеризуйте речення, накресліть схему зв'язків між компонентами.
3. Подайте повний синтаксико-морфологічний аналіз 1,2,3 речень.

ЗРАЗОК

1 **2**

Я знаю сам — росту (Є.Плужник) — речення складне, безсполучникове, двокомпонентне, з різнотипними частинами, із з'ясувальним синтаксичним відношенням між компонентами, співвідносне зі складнопідрядним реченням з підрядним додатковим.

Схема

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ. 1. Обернувся я до хати — нема в мене хати (Т.Шевченко). 2. Не називайте мрійника пустим: в нім, може, іскра Прометея тліє (П.Карманський). 3. Не треба заздрити Шекспіру, він жив у дуже темний час (Л.Костенко). 4. Яка там будь собі дитина, все вона у нього і золота, і розумна, і гарна (І.Франко). 5. Вкусиш гіркого — узнаєш ціну солодкого (Н.тв). 6. Тільки й думок — на ранок хліба нема у жінки... (Є.Плужник). 7. Защебетав соловейко — пішла луна гаєм (Т.Шевченко). 8. Мудрості не вивчити чужої — треба помилитися самим (Є.Плужник). 9. Знаю одно: не каюсь я, не плачу, ні зітхань не маю, ні злоби (О.Теліга). 10. Я до школи — носити воду школярам (Т.Шевченко).

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АУДИТОРНОГО ЗАНЯТТЯ. 1. Настала година — ні одна людина не взялася за бандуру мужицького сина (П.Куліш). 2. Дружно працювати — втоми не знати (Н.тв.). 3. Друзі й вороги були про нього однієї думки: Сірко — людина рідкісного військового обдарування й покликання (І.Шаповал). 4. Знялася така заметіль — ну, нічого ж не видно (А.Шиян). 5. Був собі козак Голота, не боявся ні огня, ні води, ні всякого болота (А.Метлинський). 6. Мандрівник схоплюється — тут десь недалеко є житло! (І.Багрянний). 7. Здушили сльози — не виходь на люди. Болить душа — не виявляй на вид (Л.Костенко). 8. Грицько стулив рота: вода вже сягала йому до очей (Б.Грінченко). 9. Не повертайтеся на круги своя: Нічого це, крім болю, не приносить (М.Луків). 10. Подивилась ясно — заспівали скрипки (П.Тичина). 11. Дивлюсь: так буцім сова летить лугами, берегами та нетрями... (Т.Шевченко). 12. Митцю не треба нагород, його судьба нагородила (Л.Костенко). 13. Брязне клинок об залізо кайданів — піде луна по твердинях тиранів (Леся Українка). 14. Але ніяк не збагну астрономічного закону: чому час від часу над сузір'ям Ліри з'являється голова Дракона? (Л.Костенко). 15. Коса ударила по арфі — струни вмерли (І.Драч).

ТЕМА У. КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ З РІЗНИМИ ВИДАМИ ЗВ'ЯЗКУ

ЗАВДАННЯ

1. Повторіть теоретичні питання за підручковою літературою.
2. Проаналізуйте наведені речення, виконавши повний синтаксико-морфологічний розбір.
3. Накресліть схему зв'язків компонентів.

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ. 1. Сонце уже зійшло, але його ще не було видно із-за темного луку; небо освітілося ясно й погожо, і луг теж посвітлішав і прихорошився (Г.Тютюнник). 2.Хуторок, що стоїть над озером праворуч, потроху танув у просторах, і можна було чекати, що за якісь півгодини він зовсім зникне з очей (М.Хвильовий). 3.Краї несходимі, міста незчислимі, гори непроглядні, чужина чужа, непривітна, — не знайти там матері синів своїх (І.Багряний). 4.Хоч ви їдьте в ліс по дрова, а я не поїду, а хоч я посиджу вдома, а ви їдьте, діду (С.Руданський). 5.Кобзарі спроможні викликати біль у закрижанілих серцях багатьох сучасників, бо ж без болю не народиться відповідальність, а без відповідальності жодного прийдешнього не побудувати (О.Бердник). 6.Недарма кажуть: яка хата — такий тин, який батько — такий син (Г.Тютюнник). 7.Далі туман зсовується ліворуч і сивим дідом бредє на долину до ставу, а вечір скрадається на хутір, щоб почути, як, заблукавши у вишняку та гречках, затихають самотня хата і вулики (М.Стельмах). 8. Я не на те, слова, ховала вас і напоїла кров'ю свого серця, щоб ви лилися, мов отрута млява, і поїдали душу, мов іржа (Леся Українка). 9. Ясне сонце, тепле й приязне, ще не встигло накласти палючих слідів на землю: як на Великдень дівчина, красується вона в своїм розкішнім убранні (Панас Мирний). 10. Стала плоттю висока ідея, стала ділом висока любов, і творець не смертельний „Мойсея” із народами в далеч пішов (М.Рильський).

ТЕМА VI. ПЕРІОД

Контрольні питання

1. Поняття періоду в сучасній лінгвістиці.
2. Структурні, семантичні та інтонаційні особливості періоду. Члени періоду.
3. Пунктуація в періоді.

ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте літературу: Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови... С.362-364; Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис..., 2010. С.310-311; Бевзенко С.П. та ін...Сучасна українська мова: Синтаксис. К.: ВШ, 2005. С.241-242; СУМ: Синтаксис / За ред. А.К.Мойсієнка. К., 2013. С.232-234; Українська мова: Енциклопедія... С.435-437; Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів... С.185-186; Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови. К.: ВШ, 2003. С.362-366; Галас Алла. Період у сучасній українській літературній мові. Ужгород, 2002; Гуйванюк Н.В., Кардашук О.В., Кульбабська О.В. Синтаксис...: Схеми і таблиці. Чернівці, 2003. С.131-135; Український правопис. К., 2007.

2. З посібника Бевзенка С.П. та ін. виконайте вправу 207. Використовуючи зразки з посібника Гуйванюк Н.В. та ін., накресліть схему 4 речення.

3. Виконайте завдання 2 з посібника Галас А. М. (с.9-11).

4. Проаналізуйте наведені конструкції. Встановіть будову, з'ясуйте, чи це період. Які типи синтаксичних відношень виражаються у цих структурах?

1.Хто в першій життя четвертині знання не здобув, а в другій життя четвертині майна не здобув, а в третій життя четвертині хто чесним не був, той скаже в четвертій: «Бодай я і в світі не був!» (І.Франко). 2. Якби я знав чари, що спиняють хмари, що два серця можуть ізвести до пари, що ламають пута, де душа закута, що в поживу ними зміниться й отрута, то тебе би, мила, обдала їх сила, всі в твоїм би серці іскри погасила, всі думки й бажання за одним ударом, лиш одна любов би вибухла пожаром, обняла б достоту всю твою істоту, мислі всі пожерла б, всю твою турботу... (І.Франко).

ТЕМА УІІ. НАДФРАЗНА ЄДНІСТЬ

Контрольні питання

1. Поняття про надфразну єдність, або складне синтаксичне ціле.
2. Структурно-семантичні особливості надфразної єдності.
3. Засоби зв'язку між компонентами надфразних єдностей.
4. Різновиди надфразних єдностей.

ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте літературу: Шульжук К.Ф... С.373-376; Бевзенко С.П. та ін... С.253-260; Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис..., 2010. С.311-313; Українська мова: Енциклопедія... С.359; Ганич Д.І., Олійник І.С... С.144-145; Гуйванюк Н.В. та ін. Синтаксис... Схеми і таблиці... С.139, 141-143.
2. З посібника Бевзенка С.П. та ін. виконайте вправи 213, 214, 215.
3. Прочитайте текст. Визначте тему та встановіть засоби зв'язку між компонентами.

Хто звів семибрамні Фіви?

В книгах стоять імена королів.

А хіба королі лупали скелі

й тягали каміння?

А без ліку руйнований Вавілон —

Хто відбудовував його щоразу?..

В яких халупах

Жили будівники золотосяйної Ліми?

Куди пішли муляри того вечора,

як закінчили Китайський мур?

Великий Рим повен тріумфальних арок,

Хто спорудив їх? Над ким

Тріумфували цезарі?

І хіба в славетній,

Щедро оспіваній Візантії

Були самі палаци для громадян?..

Юний Александр завоював Індію.

Невже сам?

Цезар розбив галлів.

А чи мав коло себе бодай кухаря?

Філіп іспанський плакав,

Коли затонув його флот.

Невже ніхто більше не плакав?
Як багато історій.
Як багато запитань. (Б.Брехт)

ТЕМА VIII. КОНСТРУКЦІЇ ЧУЖОГО МОВЛЕННЯ

Контрольні питання

1. Чуже мовлення та способи його передачі.
 - 1.1. Пряма мова.
 - 1.2. Непряма мова.
 - 1.3. Невласна пряма мова.
2. Правила заміни прямої мови на непряму.
3. Інші способи передачі чужого мовлення. Діалог. Полілог. Цитата.
4. Пунктуація при різних способах передачі чужого мовлення.

ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте літературу: Шульжук К.Ф... С.364-370; Бевзенко С.П. та ін.. С.243-247; Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис..., 2010. С.343-350; Гуйванюк Н.В. та ін. Синтаксис...: Схеми і таблиці... С.136-138; Українська мова: Енциклопедія... С. 500-501, 379,373-374; Український правопис. К., 2007.
 2. З посібника Бевзенка С.П. та ін. виконайте вправи 208, 209, 210.

ТЕМА IX. УКРАЇНСЬКА ПУНКТУАЦІЯ

Контрольні питання

1. Поняття пунктуації. Принципи української пунктуації. Пунктограма.
2. Типи розділових знаків за функцією та вживанням.
3. Види розділових знаків та їх використання.
4. Особливості пунктуації в текстах різного функціонального призначення.

ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте літературу: Шульжук К.Ф... С.377-387; Бевзенко С.П. та ін. С.261-262; Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис..., 2010. С.351-364; Українська мова: Енциклопедія... С. 502-503; Український правопис. К., 2007; Гуйванюк та ін. Синтаксис.. Схеми і таблиці.. С.144-148.
 2. Виписати на картки з текстів сучасних авторів 10 речень складної будови з повною паспортизацією видання. Пояснити пунктограми.

3. Спишіть поданий нижче текст, розставляючи пунктуаційні знаки. Поясніть пунктограми у 1 та 2 реченні.

Корида

*На світі є співучий Лангедок,
Цвіте Шампанню Франція весела...*
М.Рильський

При слові „корида” виникає перед очима щось жарке несамовите щось суто іспанське вируюче сонцем і кров’ю екзотики та виявляється це ж рідкісне видовище можуть запропонувати вам і тут у стародавньому поетичному місті південної Франції де вже кілька днів гостює наша маленька з трьох осіб делегація.

Опинились ми тут як учасники днів поріднених міст приймають нас вельми гостинно нами опікується мерія живемо в атмосфері суцільної приязні й привітності. Вже нагороджено кожного з нас навіть Ганну Адамівну рицарським Хрестом Лангедока, показано нашій делегації середньовічну давнину й сучасні авіаційні заводи та мікрорайони програму власне вичерпано завтра надвечір маємо виїздити на Париж однак господарі чомусь посміхаються загадково. Нас виявляється чекає ще один сюрприз він як найвищий жест гостинності прибережений господарями насамкінець

А ще ж корида

Господарі наші ці чемні хлопці з мерії видно сподіваються почути від нас не просто вияв негайної згоди цього їм мало їм потрібна буря захвату ентузіазму однак той кому зараз належить перше слово шановний наш Михайло Михайлович керівник делегації з відповіддю не квапиться почуття його поки що замкнуті на всі замки і лише невиразна котру можна трактувати будь-як усмішка блукає на його загадкових устах. Як завжди в таких випадках керівник делегації він у нас великий демократ звертає свій погляд на Ганну Адамівну дама за нею мовляв пріоритет...

А Ганна Адамівна вважає за потрібне насамперед уточнити

Корида це що воно таке? Здається бій биків?

Можна й так сказати мадам.

Я думала цим видовищем розважаються тільки в Іспанії...

Уявіть собі мадам ми теж не позбавлені диких інстинктів.

Щодо мене я за!

Можете бути певні мадам вас чекає море задоволення!

Наші господарі видно й думки не припускають що їхні гості можуть знехтувати коридою не скористатись такою нагодою.

Та мало вони знають нашого Михайла Михайловича. Опецькуватий лобатий і постійно мовби трохи насторожений він і зараз якусь мить сторожко

хмуристь своє сократівське чоло і все ще невиразно всміхаючись дає уникливу відповідь

Треба подумати.

(Олесь Гончар).

ТЕМА X. ПІДСУМКОВА КОНТРОЛЬНА РОБОТА

Завдання

1. Виконати повний синтаксико-морфологічний аналіз речення.
2. Накреслити схему зв'язків компонентів.

РЕЧЕННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ

1. Коли його повезли у тиловий госпіталь, він був уже без пульсу, він був безнадійним, життя покидало Орлюка, хоч жодна душа в палаті не почула жодного стогону (О.Довженко).
2. Коли Венеціанов сторгувався з паном викупити Шевченка за дві тисячі п'ятсот рублів асигнаціями, Брюллов намалював портрет поета Жуковського, який розіграли в лотереї, а за виручені гроші купили Шевченкові „відпускну” (І.Цюпа).
3. Лютували шаблі, і коні бігали без вершників, і Половці не пізнавали один одного, а з неба палило сонце, а гелгання бійців нагадувало ярмарок, а пил уставав, як за чередою, ось і розбіглись всі по степу, і Оверко переміг (Ю.Яновський).
4. А всі були вже трішечки поети, і розпливались посмішки до вух, і вечір сипав золоті монети в його потертий сірий капелюх... (Л.Костенко).
5. За письменного трьох неписьменних дають, та ще й не беруть (Н.тв.).
6. Не тільки тужно пісня лилась із змученої душі матері, а й пропікали сльози гарячі сліди на її обличчі (Г.Тютюнник).
7. Чекаю дня, коли собі скажу: оця строфа, нарешті, досконала (Л.Костенко).
8. Україна — розкішний вінок із рути і барвінку, що над ним світять заплакані золоті зорі... (С.Васильченко).
9. І поживу в малесенькій хатинці, що так притульно висить на ялинці, де заглядає в зоряне віконце Кіт у чоботях з вусами гасконця (Л.Костенко).
10. Невже отак прощаються зі світом, де є любов, де є сини, де є золота пшениця, і човни, і сонце, і грім, що й зараз підворушує його тіняву хату, яка не кинула тіні на жодну людину? (М.Стельмах).
11. В зернину, в цей маленький тугий злиточок матерії, стільки вкладено життєвої мудрості, добра і віри в безсмертя, що його таїна й досі здається нам магичною (В.Яворівський).

- 12.Тільки про Івана Сірка з певністю можна сказати, що він був улюбленцем богів, що тільки він, перебравши право розпоряджатися життям і смертю, проніс звання кошового отамана гідно і високо (Г.Колісник).
- 13.А дзвони звучали святковим благовістом, що линув і линув довкіл усього шляху, по якому проїздив Ігор до свого стольного города, наповнюючи людські серця надією, що лихо тепер відступить, що, будучи на свободі, Ігор зуміє подбати про оборону своєї землі (В.Малик).
- 14.Хоч кутий сріблом повіз був тяжкий, шестеро білих волів тягли його дружно й уперто, погоничів було добрано вміло й передбачливо, та все ж і вони неминуче мали стомитися від далекої дороги; одноманітність руху приспала пильність і якось на непробитих путівцях серед темних пуц княжий повіз потрапив у грузовисько (П.Загребельний).
15. Можна було не сказати більше ні слова і всім розійтися, щоб не забути нікому й ніколи цієї усмішки й мовчання, але всі дивились на Кравчину, і він, згадавши пройдений шлях, заговорив (О.Довженко).
- 16.Ці [невдахи] ходять спокійно, навіть величаво, на обличчях тверде переконання, що без них наука загине за 24 години (Г.Тютюнник).
- 17.Чудний народ — художники й поети, усе їм сниться те, чого нема (Л.Костенко).
- 18.Високим зроду таке не личило, щоб те, за що ладен віддати душу, думку твою підгинало й калічило (Л.Костенко).
- 19.Іван Франко творчо відчував „мистецтво прози”, про що, наприклад, свідчать його тонкі спостереження над новими, сучасними йому творами (П.Загребельний).
- 20.Поки геній стоїть, витираючи сльози, метушлива бездарність отари свої пасе (Л.Костенко).
- 21.Колись давно, в сумних біженських мандрах, коли дітям я ледве вже брела, старі хати в солом’яних скафандрах стояли в чорних кратерах села (Л.Костенко).
- 22.Він так зріднився з думкою, що ця дівчина, яка йому подобається, буде його дружиною, життєвим його подорожником на рівноправних підставах, і от цей план нагло розбивався об її дівочу примху, якої безглуздя він так ясно бачив! (В.Підмогильний).
- 23.Ця моя праця присвячена історії української літературної мови, але про неї годі говорити, коли перше належно не висвітливо, що таке сама українська мова, як вона постала, який її стосунок до інших слов’янських мов (І.Огієнко).
- 24.Ті, хто пливтимуть за мною, будуть чути: над нами з радості ангели схлипнуть (В.Китайгородська).
- 25.Книги — морська глибина: хто в них пірне аж до дна, той, хоч і труду мав досить, дивнії перли виносить (І.Франко).
- 26.Лукашева хата починає біліти стінами; при одній стіні чорніє якась постать, що знеможено прихилилась до одвірка, в ній ледве можна впізнати Мавку (Леся Українка).

27.На болоті спала згряя лебедина, вічна ніч чорніла, і стояв туман...
(Олександр Олесь).

28.І хоч ти не сказала нічого, бо не слухала вітрових слів, він, забувши солодку знемогу, розганяти хмарки полетів (В.Симоненко).

29.Ридаю, молю ридаючи: пошли, подай душі убогій силу, щоб огненно заговорила, щоб слово пламенем взялось, щоб людям серце розтопило (Т.Шевченко).

30.Нема тих грошей, якими можна б заплатити за людський розум і людське серце навіть тоді, коли хтось думає, що в світі все купується і все продається (І.Чендей).

**Модульна контрольна робота
з прикладного українського мовознавства
студентки/студента/ 4 курсу українського відділення**

ЗРАЗОК

1-3 питання по 5 балів, 4 – 25 балів, 5-9 — по 2 бали.

Варіант №...

1. Дати визначення складного речення. Навести приклади. Аспекти вивчення складних речень.

2. Що таке парадигма складного речення?

3 Дати визначення паратаксису. Навести приклади.

4. Виконати повний синтаксико-морфологічний аналіз поданого речення, накреслити схему.

Панує тиша над морським простором — вітри тамують подих (Л.Костенко).

5. Перелічіть сполучники причини.

6. Визначте вид складнопідрядного речення за формально-граматичною класифікацією.

По обидва боки стояло високе жито, неначе дві зелені стіни (І.Нечуй-Левицький).

7. Серед наведених речень знайдіть складнопідрядне з підрядним означальним.

1. Далеч ховалася у млі, до неї можна було долетіти хіба що думкою (Є. Гуцало).

2. Коли нам довго не відписують, хапаємось останньої ілюзії: лист, очевидно, пропав на пошті (І. Вільде).

3. Позаздриш долі берези, верби, явора, калини, що зеленіють у людській пам'яті (Є. Гуцало).

4. Дюймовочка в листочку капустиному, — я у життя із вічності пливу (Л. Костенко).

8. У якому реченні **як** виступає сполучним словом?

1. Як хочеш світити — потрібно згорять (І. Жиленко).

2. Буяли, як велети, осокори, неначе сріблом перелиті (Є. Чередниченко).

3. І, як зігнута шпага, впаде мені місяць до ніг (М. Олійник).

4. Живи і працюй так, як цього вимагає Батьківщина (В. Сухомлинський).

9. Поясніть пунктограму у реченні *Тебе утрачу — і сама загину* (Т.Севернюк).

**ЧАСТИНА 2. РОБОЧИЙ ЗОШИТ З ПРИКЛАДНОГО
УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА:
СИНТАКСИС СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ**
студента/студентки філологічного факультету

ЗМІСТ

Тема 1. Складне речення.....	45
Тема 2. Складносурядне речення.....	47
Тема 3. Складнопірядне речення.....	50
Тема 4. Складнопірядне ускладнене речення.....	55
Тема 5. Безполучникове складне речення.....	55
5.1. Безполучникове складне речення з однотипними частинами.....	55
5.2. Безполучникове складне речення з різнотипними частинами.....	57
Тема 6. Період.....	60
Тема 7. Надфразна єдність.....	62
Тема 8. Чуже мовлення.....	64
Тема 9. Українська пунктуація.....	66

Тема 1. СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ

1. Дайте визначення складного речення. Наведіть приклад. _____

2. Яка назва існувала для складного речення раніше?

3. Які види синтаксичного зв'язку між компонентами складного речення? _____

4. Що таке сурядність? _____

5. Що називаємо підрядним зв'язком? Як він виявляється у складному реченні? _____

6. Хто з українських мовознавців ХІХ століття досліджував складне речення? _____

7. Назвіть класичні ознаки складного речення. _____

8. Яка роль інтонації у складному реченні?

9. Чим складне речення відрізняється від простого?

10. Наведіть приклади складних речень різного типу, вкажіть їх різновиди. _____

Тема 2. СКЛАДНОСУРЯДНЕ РЕЧЕННЯ

1. Дайте визначення складносурядного речення. Назвіть автора монографії про складносурядне речення. _____

2. Чи належать сурядні сполучники до предикативних частин складносурядного речення? _____

3. Назвіть єднальні сполучники. Які синтаксичні (сміслові) відношення вони виражають?

4. Назвіть протиставні сполучники. Які синтаксичні відношення вони виражають?

5. Назвіть розділові сполучники. Які синтаксичні відношення вони виражають? _____

6. Назвіть градаційні сполучники. Яка їх особливість? Назвіть відношення, які вони виражають.

7. Наведіть приклади складносурядних речень і встановіть типи синтаксичних відношень між їх частинами.

8. На прикладах наведених вами складносурядних речень покажіть усі засоби взаємозв'язку предикативних частин.

9. Коли не вживається кома між предикативними частинами складносурядного речення? Наведіть відповідні приклади.

10. Наведіть приклади складносурядного речення, в якому вживається тире між предикативними частинами і поясніть правила його вживання.

11. Як ви вважаєте, чи треба називати частини складного речення при їх аналізі за схемою умовно простого речення за метою висловлювання і емоційним забарвленням? Поясніть свою думку.

Тема 3. СКЛАДНОПІДРЯДНЕ РЕЧЕННЯ

ВАРІАНТ 1. Виконайте завдання в таблиці.

Складнопідрядне речення	Кількість компонентів	Чим поєднані компоненти: сполучник чи сполучне слово	Фунція сполучного слова у підрядній частині	Вид підрядного речення за логіко-граматичною класифікацією	Вид складнопідрядного речення за структурно-семантичною класифікацією	Вид СПР за форм.-грам. класифікацією
ПРИКЛАД: <u>Дівчина співала тихо та виразно про того сироту-наймита</u> , що не має в світі роду (С.Васильченко)	2	сполучне слово що	підмет	означальне	нерозчленованої структури, присубстантивно-атрибутивне	Речення зі сполучним словом
1.Що за літо заробить Мотря, те за зиму проживуть (Панас Мирний).						
2.Не пробуй з ковалем у кузні розмовлять, як молоток його з ковадлом у розмові (М.Р.).						
3.Ви чули, як шумлять бори у вересневі вечори? (А.Малишко).						
4.Як я малим збирався на весні Піти у світ незваними шляхами, Сорочку мати вишила мені Червоними і чорними нитками (Д.Павличко).						

5. Хоч пролежав я цілий свій вік на печі, Але завше я був патріотом (В.Самійленко).						
6.Щоб наші людські клопоти збагнути, то треба справді вирости не в лісі (Леся Українка).						
7.Земля прекрасна тому, що в ній живуть дзвінкоголосі малюки (Ю.Бедзик).						
8.Поки сонце з неба сяє, тебе не забудуть (Т.Шевченко).						
9. Настрій у нього був такий, що він хотів обняти весь світ (О.Десняк).						
10. В хаті повиднішало так, що по стелі стало чітко видно сині плями (Григій Тютюнник).						
11.Любіть працю, бо в ній найбільше щастя (І.Багмут).						
12.Щасливий, хто сни має милі (Леся Українка).						

ВАРІАНТ 2. Виконайте завдання в таблиці.

Складнопідрядне речення	Кількість компонентів	Чим поєднані компоненти: сполучник чи сполучне слово	Фунція сполучного слова у підрядній частині	Вид підрядного речення за логіко-граматичною класифікацією	Вид складнопідрядного речення за структурно-семантичною класифікацією	Вид СПР за форм.-грам. класифікацією
1. Ми віримо глибоко й безконечно, що правда і добро і наш народ не вмре! (Б.Лепкий).						
2. Трава росте, де захоче (П.Тичина).						
3. А хто стрічався на шляху зо мною, того я щирим серденьком вітала (Леся Українка).						
4. Вогонь горить, як в ньому щось згорає (П.Севернюк).						
5. Іван продав усе, що мав (В.Стефаник).						
6. І той любов'ю повниться до світу, хто рідну землю має під собою (М.Вінграновський).						
7. Він жив на самому кінці села, там, де глибокий яр входив у ліс вузьким клином (І.Нечуй-Левицький).						
8. Так тихо сходить місяця підкова, що аж завмерли гори та						

ліси (С.Пушик).						
9. І якщо пісня вийде в люди, то племінь серця не згашу (А.Малишко).						
10. Хоч підіймай його домкратом, а хам не стане дипломатом (Л.Костенко).						
11. Навіть тоді, як людина згорить, совість людини продовжує жити (М.Вінгранов- ський).						
12. Так для сонечка осінь убралася, мов цариця у свято врочисте (Леся Українка).						

ВАРІАНТ 3

Доберіть з художньої літератури 12 складнопідрядних речень до цієї таблиці і дайте їм характеристику.

Складнопідрядне речення	Кількість компонентів	Чим поєднані компоненти: сполучник чи сполучне слово	Фунція сполучного слова у підрядній частині	Вид підрядного речення за логіко-граматичною класифікацією	Вид складнопідрядного речення за структурно-семантичною класифікацією	Вид СПР за форм.-грам. класифікацією
ПРИКЛАД: <u>Я воскрес, щоб із вами жити під шаленством весняних злив (В.Симоненко).</u>	2	Сполучник щоб	-	Підрядне обставинне мети	розчленованої структури, підрядне мети	речення зі сполучником
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						
7.						
8.						
9.						
10.						
11.						

12.						
-----	--	--	--	--	--	--

Тема 4. Складнопідрядне ускладнене речення

1. Яке речення називається складнопідрядним ускладненої структури? Дайте визначення і наведіть 2-3 приклади.

2. Які речення називаються складними супідрядними? Назвіть їх різновиди.

3. Наведіть приклад речення з однорідною супідрядністю.

4. Наведіть приклад речення з неоднорідною супірядністю._____

5. Наведіть приклад речення з різночленною супірядністю._____

6. Наведіть приклад речення з супірядністю змішаного типу._____

7. Наведіть визначення речення з послідовною підрядністю та подайте відповідний приклад.

8. Проаналізуйте подане речення. Подайте його загальну синтаксико-морфологічну характеристику: 1) дайте загальну характеристику складного речення; 2)проаналізуйте кожен його предикативну частину за схемою умовно простого речення; 3)зробіть у кожній предикативній частині аналіз кожного члена речення і засобів його морфологічного вираження; 4)накресліть схему зв'язків його предикативних частин.

Кругом всієї хати обходить місяць, немов хоче освітити причілки і перевірити, чи не сховався хто часом в кущах бузку за вікном (С.Склярєнко).

Тема 5. БЕЗСПОЛУЧНИКОВЕ СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ.
5.1. БЕЗСПОЛУЧНИКОВІ СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ З ОДНОТИПНИМИ
ЧАСТИНАМИ

- 1. Дайте визначення безсполучникового складного речення.**
Наведіть 2-3 приклади.

- 2. Назвіть способи і засоби поєднання предикативних частин у**
безсполучниковому складному реченні.

- 3. Які точка зору на ці конструкції у російській граматиці - 80?**

4. Як називаються безсполучникові складні речення ученими чернівецької синтаксичної школи? Прокоментуйте ці назви.

5. Хто з українців у 80-х роках ХХ століття написав працю про безсполучникові складні речення? Як називається ця праця? Хто автор словникової статті про безсполучникові складні речення в енциклопедії «Українська мова»?

6. Як класифікуються безсполучникові складні речення в науковій літературі?

- 7. Назвіть різновиди речень з однотипними частинами, наведіть відповідні приклади і визначте типи синтаксичних відношень між частинами таких речень.**

- 8. Як називається синтаксичний зв'язок між предикативними частинами складного безсполучникового речення з однотипними частинами? Обґрунтуйте свою відповідь.**

5.2. БЕЗСПОЛУЧНИКОВІ СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ З РІЗНОТИПНИМИ ЧАСТИНАМИ

1. Як називається синтаксичний зв'язок у безсполучникових складних реченнях з різнотипними частинами? Чому така назва є переконливою?

2. Що таке недиференційований синтаксичний зв'язок у безсполучникових складних реченнях? Прокоментуйте і наведіть відповідні приклади.

3. Які різновиди безсполучникових складних речень з різнотипними частинами виділяються у різних підручниках з синтаксису? Хто з учених виділяє найбільшу кількість різновидів таких конструкцій?

4. Розгляньте наступну конструкцію і виконайте повний її синтаксико-морфологічний аналіз, накресліть схему поєднання компонентів, проаналізуйте кожну предикативну частину за схемою аналізу умовно простого речення, а також члени однієї предикативної одиниці охарактеризуйте за синтаксичними функціями та засобами їх морфологічного вираження.

*Мені нагадують людські серця
Крихке й тоненьке серце олівця —
Зламати легко, застругати важче,
Списати неможливо до кінця
(Д.Павличко. Рубаї).*

Тема 6. ПЕРІОД

1. Дайте визначення періоду.

2. Що таке засновок і висновок у періоді?

3. Що таке члени періоду?

4. Хто вивчав період в українському мовознавстві? З якого часу відомий період у літературі?

5. Яка пунктуація між засновком і висновком у періоді?

6. Наведіть приклад періоду, визначте смислові відношення у наведеному періоді.

7. Що таке обернений період? Наведіть відповідний приклад.

Тема 7. НАДФРАЗНА ЄДНІСТЬ

1. Дайте визначення надфразної єдності. Яка мінімальна і яка максимальна структура надфразної єдності?

2. Наведіть 2-3 приклади надфразних єдностей. Спробуйте визначити тему надфразних єдностей.

3. Назвіть основні риси надфразних єдностей.

4. Хто з дослідників вивчав надфразні єдності? _____

5.Визначте тему, способи і засоби утворення наведеної надфразної єдності:

Живу — назад. Я — Наливайко. Все.

Ми починаєм битву за Вкраїну.

Наш чорний вус у чорний гнів тече,

І юний меч наш розгинає спину.

Не прапор-раб, не прапор-порохня

Нам обпожежив душу, товариство.

Не встанемо, братове, із коня,

Доки не стане в полі нашим чисто.

В суцільних ворогах пройшли роки-рої,

Руїна захлинається руїною.

Ми на Вкраїні хворі Україною,

На Україні в пошуках її...

Забудьмо все у цю священну мить.

Забудьмо наші розбрати і чвари.

Я вас веду — і воля нам горить,

Вона горить нам вічно, як Стожари.

(М.Вінграновський).

ТЕМА 8. КОНСТРУКЦІЇ ЧУЖОГО МОВЛЕННЯ

- 1. Що розуміють під чужим мовленням? Дайте визначення і назвіть способи передачі чужого мовлення.**

- 2. Що таке пряма мова? Назвіть елементи конструкції з прямою мовою та вкажіть на схемі їхні позиції в реченні, де А – слова автора, а П – власне пряма мова, покажіть пунктуацію в таких конструкціях.**

3. Наведіть 3 приклади з прямою мовою.

4. Що таке непряма мова? Вкажіть її відмінності від конструкцій з прямою мовою. Наведіть приклади.

5. Що таке невласна пряма мова? Які її особливості? Наведіть відповідні приклади.

6. Назвіть усі інші способи передачі чужого мовлення проілюструйте відповідними прикладами.

ТЕМА 9. УКРАЇНСЬКА ПУНКТУАЦІЯ

1. Дайте визначення пунктуації. Що таке пунктограма?

2. Назвіть принципи української пунктуації. У яких випадках вони виявляються?

3. Назвіть типи розділових знаків за функцією та вживанням.

4. У наведеному тексті виставте розділові знаки та поясніть пунктограми.

... Минулої зими якраз на Різдво сотник надвірної сотні князя Василя Островського Северин Наливайко з двома своїми товаришами приїхав з Острога додому в Гусятин взяв благословення батьків і заслав до своєї нареченої Галі Горошко сватів.

Зима того року видалася глибока. Останніми трьома тижнями мело й понамітало так що Гусятин засів у снігах не те що по вікна а й по димарі. А ті хати що стояли понад Збручем унизу позаносило й з димарями. Там на тому кутку замело-завіяло геть і зайці бігали по вишнях по грушах та по яблунях. Вони вечеряли яблуневими над снігами вершками наїдалися ними від пуза й тільки того що не щедрували... (М.Вінграновський).

ЗМІСТ

Список рекомендованої літератури	4
Програма курсу	8
Питання для екзаменаційного контролю	9
Тема 1. Складне речення. Типи складного речення.....	12
Тема 2. Складносурядне речення.....	16
Тема 3. Складнопідрядне речення.....	18
Заняття 1. Логіко-граматична класифікація.....	18
Заняття 2. Складнопідрядні речення з підрядними обставинними.....	20
Заняття 3. Структурно-семантична та формально-граматична класифікації складнопідрядного речення.....	22
Заняття 4. Багатокомпонентні складнопідрядні речення (Складнопідрядні речення з кількома підрядними).....	24
Тема 4. Безсполучникове складне речення.....	31
Заняття 1. Безсполучникове складне з однотипними частинами.....	31
Заняття 2. Безсполучникове складне речення з різнотипними частинами.....	33
Тема 5. Комплексний аналіз складних речень з різними видами зв'язку.....	35
Тема 6. Період.....	36
Тема 7. Надфразна єдність.....	37
Тема 8. Конструкції чужого мовлення.....	38
Тема 9. Українська пунктуація.....	39
Тема 10. Підсумкова контрольна робота.....	40
Зразок модульної роботи	43
Частина 2.	
Робочий зошит з прикладного українського мовознавства: синтаксис складного речення	45